

ЈЕДНА ПОРУКА КОТОРСКОГ КНЕЗА ВАЗАЛИМА СРПСКОГ ДЕСПОТА У ЗЕТИ 1424 ГОДИНЕ

Миром склопљеним 12 августа 1423 год. код Св. Срђа, у близини Скадра, завршен је Други скадарски рат (1419—1423), који је започео посљедњи Балшић, а наставио српски деспот Стеван Лазаревић, против Млетачке Републике. Једна одредба овог мировног уговора наметала је објема странама обавезу да уколико неки припадник било Млетачке Републике било српске деспотовине почини неки злочин, млетачке и деспотове власти морају заједнички вршити истрагу и судити (*Item se caso fosse et intravegnesse, che alguno homo de che condicion o mainiera (!) se sia ferisse over amazasse, involasse over robasse o altro delito facesse, e fosse homo de la signoria o de li diti signori* (Мисли се на деспота Стевана и Ђурђа Бранковића — Сл. М.), *li officiali dell'una parte e dell'altra insieme iustamente debiano cognoscer et sententiar.*)¹ Оваква одредба у једном мировном уговору необично гласи, јер је она у сваком случају могла имати само провизоран карактер, те би као таква прије могла бити уврштена у прелиминаре него у стварни мировни уговор.

Провизорност и непрецизност не само наведене већ и других одредаба поменутог мировног уговора изазивале су потребу његове ревизије, или, боље, склапања новог уговора. До тога је дошло 22 априла 1426 године у Вучитрну, у дворцу Ђурђа Бранковића (*Actum in Vuolatern, videlicet in curia infrascripti magnifici et potentis domini, domini Georgii quondam Vulchi*),² гдје су претставници једне и друге стране, узевши у разматрање уговор од 12 августа 1423 год., остварили нови уговор. У овом новом уговору претрпјела је измјену и одредба коју смо горе донијели, а која је за нас у овом прилогу једина од интереса. Нова стилизација ове одредбе, која слиједи послје цитирања раније, гласи: *A questo el prefato magnifico signor Zorzi nomine quo supra e il prefato misser Francesco nomine quo supra son contenti, chel sovradicto capitulo sia dechiarido in questo muodo, che de qua avanti, che se i subditi di prefati signori cometera algun fuogo, homicidio, furto over algun altro delicto in le terre e luogi dela*

¹ Љубић, Листине VIII, стр. 251.

² Исти, Листине IX, стр. 7.

prefata ducal signoria de Veniexia, over fara algun dano ali suditi e fedeli de la prefata signoria, diebia per li rethori dela dicta signoria, in lo terre di quali i sara trovadi colpevoli, esser reteggnudi, e contra de quelli procieder secondo ali dicti rectori aparera de raxon. E se i dicti malfactori scampera in le terre o luogi di prefati signori, li retori e suo officiali sia tegnudi di farli piar iuxta so possa, e mandar quelli tal sotto bona guardia ali rethori di luoghi, ove sera comesso el delicto. E versamente se algun fidel o subdito de la prefata signoria de Veniexia cometera algun delicto, come e dicto de sopra, in le terre di sovradicti signori, li officiali suo debia e possa retenirli e contra di quelli procedere secondo el ge parera de raxon. E se li dicti malfactori scampasse in li luogi de la prefata signoria, debia per i rectori de la prefata signoria esser reteggnudi iuxta sua possa, e quelli mandar in la man de li officiali de predicti signori la, o che havera comesso el delicto, e contra de quelli procieder como i parera de raxon.³

Јасно је, иако то није изричито казано, да су и ранијом као и овом другом, прецизнијом, одредбом били предвиђени и политички злочини. Ових политичких злочина Република се нарочито плашила, јер је не само током Другог скадарског рата већ и касније било активно непријатељско расположење према Венецији од стране неких њених нових поданика, нарочито грбаљских сељака, који су се налазили готово у непрекидном стању побуне, све док претставници Грбља нијесу склопили споразум са которском властелом, а у присуству Франческа Куирина, кнеза и капетана Скадра, 19 јуна 1426 године, о предаји, односно о поновној предаји Грбља Млетачкој Републици, који је споразум потврдио которски кнез тек 15 априла 1428 године.⁴

Али, и поред овог споразума, Република је међу грбаљским сељацима и даље имала великих непријатеља. Однос которских племића и грађана, који су придржавали себи право власништва над земљама у Грбљу, према грбаљским сељацима био је нарочито израбљивачки, те је баш тај однос, који је иначе Млетачки сенат настојао да ублажи, био и извор непријатељства не само према Которанима већ и према Венецији.

Отпор Грбљана према израбљивачким захтјевима которског племства убрзо, већ почетком 1433 године, избија поново у побуну уперену и против млетачких власти. О тој побуни је био извешајен и Млетачки сенат, па дужд Франческо Фоскари својим дукалом од 25 маја 1433 године наређује претставнику млетачких власти у Котору да непослушност и побуну Грбљана настоји да отстрани увјеравањима, па ако тиме не успије нека тек онда прибјегне крајњим средствима (*Quando autem persuasionibus et iuxta rationibus vestris, et postea successive minis non monebun-*

³ Исто, стр. 11 и 12.

⁴ Др. Г. Чремошник, Которски дукали и друге листине, у Гласнику Земаљског музеја Б и Х за 1921 и 1922 год., стр. 136 и 137.

tur duritia et pertinentia inobedientie sue, tunc veniatis ad ultimum remedium.)⁵ У овом истом дукалу се даље изражава увјерење да је овај бунтовнички став Грбљана последица акција неколицине главара, који су »ductores et incitatores omnium malorum«, па ако се они униште, да би читав Грбаљ био послушан и вјеран. Зато дужд препоручује да се похватају неколико главара и да се према њима најсуровије поступи, како »metu pene alii pertempti nostris mandatis contrafacere aut contradicere non presumant«.⁶

Не знамо да ли је преставник млетачке власти био присиљен да прибегне најоштријим мјерама ради угушивања побуне, али знамо то да је новембра мјесеца 1433 г. она била заиста угушена и да је био преостао само обрачун са неким вођама побуне. Док је неколико Грбљана том приликом допало млетачког затвора, дотле се главне вође побуне нијесу дале похватати.

Против одбјеглих вођа побуне которски кнез и капетан је 22 новембра издао проглас о изгону са млетачке територије као и са територије српске деспотовине. Вође побуне: Вукота Драгалиновић, Радич Угљешић и Радич Поповић морали су, под пријетњом казне смрти на вјешалима, скупа са својим синовима, у року од три дана напустити територију Млетачке Републике, а кроз петнаест дана, под пријетњом казне вађења очију, територију српске деспотовине. Овај проглас је у преводу објављен у Грбљу 14 децембра.⁷

Проскрибоване вође побуне су свакако још прије објављивања прогласа прешле на територију српске деспотовине у Зету. О њиховом бораваку у Зети био је обавијештен и которски кнез. Ранија веза грбљских побуњеника са зетским феудалцима из времена заједничких акција против Републике вјероватно је навела и вође побуне из 1433 године да се тамо склоне, а можда и с надом да помогнути из Зете наставе своју противмлетачку дјелатност.

Которски кнез, свакако плашећи се даљег роварења вођа побуне, а користећи се одредбама уговора о миру од 12 августа 1423 и од 22 априла 1426, које су одредбе још биле на снази, настоји да онемогући боравак у Зети поменутих вођама побуне и у ту сврху упућује деспотовим вазалима у Зети, браћи Ђурђу и Алекси Црнојевићима, ултимативну поруку, како се то види из једног документа који се чува у Државном архиву у Котору, и који се сада први пут објављује у нашем преводу са латинског језика:

„2 јануара 1434 године.

У Котору, пред градским вратима на обали, у присуству господина Матије Бизанти, судије, господина Василија пок. госпо-

⁵ Исто, стр. 142.

⁶ Исто, стр. 143.

Иво Стјепчевић, Котор и Грбаљ, Сплит 1941, стр. 69.

дина Марина Бизанти, господина Луке Паутино и мене, Ивана Луксија, нотара и канцелара Которске општине, величанствени и племенити господин Антун де Ка де Песаро, по преведром дуждевом господству часни кнез и капетан которски, изјавио је Михаилу, царинику Ђурђа и Алексе Ђурашевића, сљедеће: „Преко прогласа објављеног у Котору, као и преко писма које сам им упутио, твоји господари знају и поуздано су обавијештени да сам Вукоту Драгалиновића, Радича Поповића и Радича Угљеша са њиховим синовима, све из Грбља, одметнике пресвијетлог млетачког дуждевског господства, прогнао, као одметнике и издајнике, из свих мјеста и покрајина пресвијетлог млетачког дуждевског господства, те да, ако се појаве на територији реченог пресвијетлог млетачког дуждевског господства, буду објешени. А од стране одличних људи: господина војводе Алтомана, господина Николе Витомира и канцелара Никше, посланика пресвијетлог господина деспота, упућен им је проглас да не смију боравити у мјестима и покрајинама пресвијетлог господина деспота и то под пријетњом казне вађења очију, која казна има да се примијени и на све оне који би их примили, помогли, савјетовали или им направили било какву услугу. Чудим се да су их речени твоји господари примили и да их држе у својој покрајини, јер они, као поданици реченог господина деспота, то чине противно жељама господина деспота и против одредаба мировног уговора, којим одредбама је одређено да се одметници и издајници екстрадирају. Због тога кажи у име моје твојим господарима да ми, придржавајући се стриктно мировних одредаба, предају везане речене издајнике“ Пошто је ово саслушао, Михаил је казао да је истина да су речени Вукота Драгалиновић, Радич Поповић и Радич Угљеша са својим синовима били у крајевима његових господара, Ђурђа и Алексе Ђурашевића, и да још увијек бораве на њиховој територији. Друго није знао да каже. Тада је господин кнез казао Михаилу: „Реци твојим господарима да нећу моћи ништа друго урадити већ јавити пресвијетлом господину деспоту да се одметници пресвијетлог дуждевског господства, противно одредбама мировног уговора, задржавају на поданичкој територији реченог пресвијетлог господина деспота“.⁸

Ова ултимативна порука которског кнеза браћи Црнојевићима, с позивом на одредбе уговора о миру, садржи једну од санкција према млетачким злочинцима која није предвиђена ни миром од 12 августа 1423 године нити његовим анексом из 1426 год., наиме да се над „одметницима и издајцима“ Републике и над њиховим јатацима у Зети примијени казна вађења очију. То је уствари санкција војводе Алтомана, деспотовог намјесника у Зети, којом је мислио да застраши непослушне и самовољне Цр-

⁸ Државни архив у Котору, Политичко-управни списи, фасц. 203, лист 51/2.

нојевиће и да их натјера на извршење обавеза предвиђених одредбама уговора од 22 априла 1426 год., наиме на изручење Грбљана млетачким властима.

Немамо докумената који би нам говорили о извршеној екстрадицији вођа грбљске побуне од стране браће Црнојевића, али наше увјерење да до те екстрадиције није дошло заснива се више на непријатељском ставу Ђурђа и Алексе Црнојевића према Венецији и на индицијама које указују на заговарање и, вјероватно, помагање грбљске побуне баш од стране самих Црнојевића.

Славко Мијушковић

ПОЈАВЕ КУГЕ У ЦРНОЈ ГОРИ И ОБЈАШЊЕЊЕ ЊЕНЕ ЕПИДЕМИОЛОГИЈЕ

У нашем раду објављеном у Записима (за 1958 г.) опширно смо се осврнули на мере које су предузимане за сузбијање свих епидемија у Црногорском Приморју, док се појединачним приказивањем епидемије нисмо позабавили. Тако смо поступили из разлога што ово питање по своме значају претставља посебан проблем и што смо намеравали да се осврнемо и на друге моменте значајне за познавање епидемија у тим крајевима. Сматрамо да се без свега овога не би могла правилно оценити тежина последица које су оне изазвале. Несумњиво је да су, како у целом свету тако и код нас, највеће несреће изазвале епидемије куге. Оне су измениле етничку структуру становништва наших приморских градова, при чему се изгубило романско становништво. Поред овога, последице њиховог харања изазвале су и друге несреће које су понекад биле фаталне за наш народ. Настајање глади и других епидемија била је редовна појава која је пратила епидемије куге. Осим овога, оне су стварале специфичну психозу код преживелог становништва, које је искуство учило да после једног таласа епидемије наилази и други, по тежини последица можда и тежи. У страху од смрти оно је било инертно према сваком раду, што је све било од великог значаја и за народну привреду. Најбољи пример за ово је харање епидемија у крајевима око Новог Пазара, на Косову и Метохији као и у Поморављу у доба Аустро-турског рата 1687—1699, што је уништило сав привредни живот у овим крајевима, задало тежак ударац дубровачкој комерцијалној активности и ове крајеве поново вратило на натуралну привреду. Несумњиво је да су и у Црној Гори изазвале велике несреће епидемије куге, које, као и у другим нашим крајевима, и у њој беху честе. Ова појава је сасвим разумљива ако се полази од тога